

CASANOVA

Voor Zata en Jacqueline, en ter nagedachtenis aan mijn moeder

LAURENCE BERGREEN

CASANOVA

De avonturen van een geniale verleider

Nieuw Amsterdam

Vertaling Hans E. van Riemsdijk en Marijke Gheeraert

© 2016 Laurence Bergreen

Oorspronkelijke titel *Casanova. The World of a Seductive Genius*

Oorspronkelijke uitgever Simon & Schuster

© 2017 Nederlandse vertaling Hans E. van Riemsdijk en Marijke Gheeraert/

Nieuw Amsterdam

Alle rechten voorbehouden

Ontwerp omslag Bureau Beck

Omslagbeeld Carolus-Duran (Charles Auguste Émile Durand, 1837-1917),

Le Baiser (1868), RMN-Grand Palais/Art Resource, NY/fotograaf

René-Gabriel Ojeda

Auteursfoto Sigrid Estrada

Kaart op pp. 554-555 Marcel Groenen (naar een concept van de vertalers)

Met dank aan Uitgeverij Van Oorschot voor het welwillend ter beschikking

stellen van de tekst van de in het voorjaar van 2017 te verschijnen nieuwe editie

van de vertaling van Casanova's memoires: *Het verhaal van mijn leven*, vertaald door Theo Kars.

NUR 321

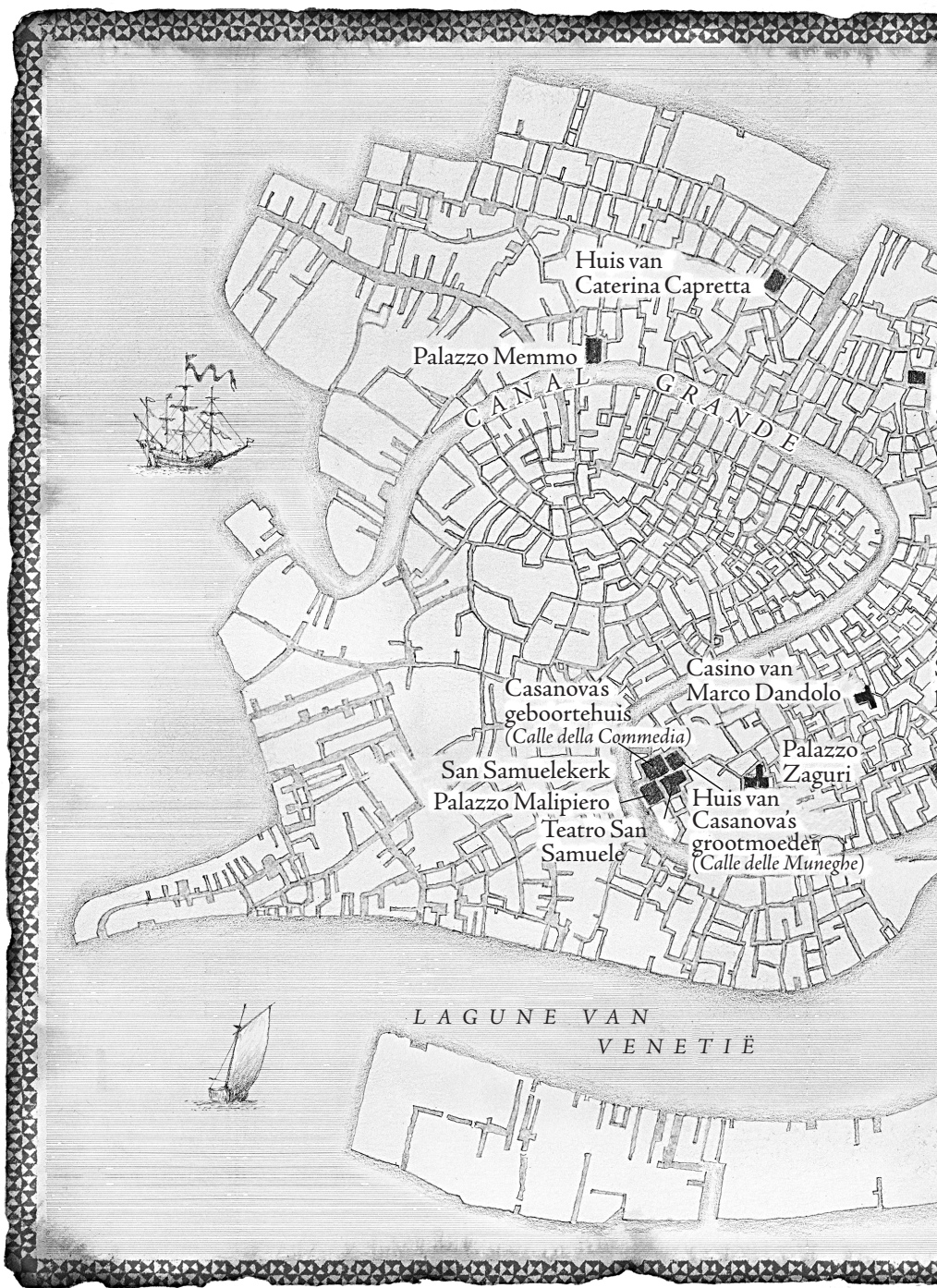
ISBN 978 90 468 2177 0

www.nieuwamsterdam.nl

Liefde is voor driekwart nieuwsgierigheid.

– GIACOMO CASANOVA

Huis van
Caterina Capretta

Palazzo Memmo

CANAL GRANDE

Casino van
Marco Dandolo

Casanova's
geboortehuis
(Calle della Commedia)

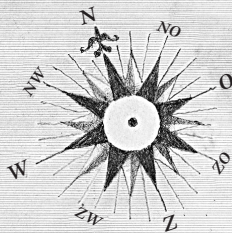
Palazzo
Zaguri

San Samuelekerk
Palazzo Malipiero
Teatro San
Samuele

Huis van
Casanova's
grootmoeder
(Calle delle Munghe)

LAGUNE VAN
VENETIË

CANALE DELLA
GIUDECCA

Huis van
graaf Bonafede

Casanova's laatste adres
in Venetië
(Barbaria de le Tole)

Teatro Malibran

Palazzo Bragadin

Palazzo Grimani

San Marco-
plein

Dogepaleis
(met op de zolderverdieping de
Piombigevangenis)

Il Ridotto

VENETIË
ten tijde van
CASANOVA

INHOUD

Woord vooraf II

BOEK I: VENETIË

- 1 Zanetta 19
- 2 Angela 44
- 3 Bellino 85
- 4 Zelmi 102
- 5 Henriëtte 127
- 6 Mimi 147
- 7 Maria Eleonora 182
- 8 Tonina 226
- 9 De Piombi 247

BOEK II: PARIJS EN VERDER VAN HUIS

- 10 Madame d'Urfé 285
- 11 Miss Wynne 310
- 12 De non met de zwarte ogen 339
- 13 Hedwig en Helena 365
- 14 Marcolina 383
- 15 La Charpillon 397
- 16 Zaïre 424
- 17 Doña Ignacia 448
- 18 Nina 478
- 19 Lea 501
- 20 Francesca 517

Dankwoord 551

Casanova's omzwervingen (kaart) 554

Chronologie van het leven van Casanova 557

<i>Werken van de hand van Casanova</i>	561
<i>Noten</i>	563
<i>Beknopte bibliografie</i>	569
<i>Illustratieverantwoording</i>	585
<i>Register</i>	587

WOORD VOORAF

Tegenwoordig geldt Giacomo Casanova als de archetypische rokenjager, de latin lover bij uitstek. Voor zijn achttiende-eeuwse tijdgenoten stond de naam Casanova echter voor iets heel anders. Voor hen was hij vooral de Venetiaanse avonturier, spion, duellist, gokker, ontsnappingskunstenaar en auteur van talrijke romans, gedichten en verhandelingen. Jean-Jacques Rousseau, Voltaire, Catharina de Grote van Rusland, Benjamin Franklin, Mozart en Lorenzo Da Ponte – de librettist van Mozarts *Don Giovanni* en zelf een zeer flamboyant heerschap – waren vrienden of mensen met wie hij correspondeerde. Voor hen was Giacomo Casanova de verpersoonlijking van de vrije geest en in het verlengde daarvan van het libertinisme, het ongeremd seksueel genot. Wij zijn geneigd het Europa van de achttiende eeuw te zien als het tijdperk van de revoluties en dat van de Verlichting, maar het was ook het tijdperk van Casanova, van de Venetiaanse arrivist, die de hartstochten en genoegens van die tijd belichaamde. Ook zien we Casanova dikwijls als een enorme narcist. En toch speelde hij in zijn streven een plek te vinden die strookte met zijn torenhoge maar broze zelfbeeld tal van andere rollen in de samenleving. Hij was een extravagante, buitensporige figuur die toevallig ook een genie bleek op literair, psychologisch en wiskundig vlak; iemand die er als geen ander in slaagde zichzelf keer op keer opnieuw uit te vinden en te promoten; een vernuftige valsspeler bij het kaartspel, oplichter en ontsnappingskunstenaar die de Franse nationale loterij bedacht (die tot op de dag van vandaag bestaat); en iemand die zich ontpopte als een van de eerste beroemdheden van de moderne tijd.

Waarom zijn wij meer dan tweehonderd jaar na zijn dood nog altijd gefascineerd door deze streber? Knap was hij niet, goed opgeleid of van aanzienlijke komaf evenmin. Maatschappelijk status bezat hij niet en macht had hij ook niet. Op de een of andere manier slaagde de verarmde zoon van een actrice erin zich te ontpoppen als de meest gevierde libertijn aller tijden

en als een literair zwaargewicht van zijn tijd. Het leven dat hij leidde, speelde zich niet alleen af in boudoirs, maar ook – en misschien vooral – in bibliotheken en studeerkamers. Casanova is legendarisch geworden doordat hij de verpersoonlijking is van het grenzeloos romantische, promiscue en verleidelijke mannetjesdier, terwijl zijn minder bekende maar net zo opmerkelijke prestaties op wiskundig en literair gebied pas veel later – en slechts gedeeltelijk – erkenning hebben gekregen. Hij brak harten van Venetië tot Parijs en van Den Haag tot Praag. Casanova verheerlijkte vrouwen, ook al gebruikte hij hen. Wanneer hij zijn seksuele en romantische fantasieën de vrije teugel liet, verkoos hij de liefde te bedrijven (hoe romantischer des te beter) in plaats van oorlog te voeren. Zijn begeerte kende werkelijk geen grenzen; dit was ook iemand die beweerde dat hij zijn eigen dochter had verleid en dat hij haar ertoe had verlokkt om toe te zien hoe hij seks had met haar moeder. Hoe kreeg deze onbesuisde en onbeduidende man het voor elkaar in het gezelschap te belanden van de allermooiste vrouwen en grootste geesten van zijn tijd? Hoe kwam hij ertoe de ultieme erotische memoires te schrijven? Hoe werd dit minst geliefde, min of meer

Giacomo Casanova en profil, door zijn broer Francesco Giuseppe (ca. 1750).

verstoten kind de meest gevierde minnaar in de geschiedenis?

Getuige een portret van zijn broer Francesco vertoonde de echte Casanova nauwelijks gelijkenis met het beeld dat door de jaren heen van hem is gegroeid. De legendarische verleider was lang, minstens één meter negentig, getaand en knokig. Daarbij had hij een hoog voorhoofd en een grote neus waardoor hij volgens sommigen leek op een enorme gans. Hij droeg doorgaans een gepoederde pruik naar de mode van die tijd, een strakke zijden kniebroek, een driekantige zwarte hoed en een *tabarro*, of mantel, ook meestal zwart, die over zijn schouders viel en met ruches was versierd. Het meest opvallend was echter dat geboren en getogen Venetianen – en zij alleen – nagenoeg altijd een wit masker van onbuigzaam materiaal droegen. De adel, zowel mannen als vrouwen, droeg maskers in het openbaar en vaak ook binnenskamers. In theaters zagen zaalwachters erop toe dat het publiek gemaskerd was, al mochten patriciërs het afdoen zodra de voorstelling was begonnen. Patriciërs die een officiële ontmoeting met ambassadeurs hadden moesten de *bautta* dragen, net als de gezanten zelf.¹ Het hele kostuum – mantel, hoofddekseel en masker – was het gezicht dat Venetië van zichzelf aan de wereld wilde tonen.*

In de Republiek ging het gezicht van vrouwen schuil achter een spookachtige zwarte *moretta*, een fluwelen masker dat op zijn plaats werd gehouden door middel van een knoop die tussen de voortanden werd geklemd, waardoor de draagster ervan niet kon spreken. De *moretta* – van *moro*, Venetiaans voor ‘zwart’ – heette daarom ook wel *la servetta muta*, het ‘stille masker’, en was als accessoire nog gestileerder en griezeliger dan de *bautta*. Deze uitdossingen waren niet alleen bedoeld voor het carnaval of voor bals. Op een enkele uitzondering na droegen Venetianen ze het hele jaar door, en het Venetiaanse recht voorzag in zware straffen voor wie de code schond.

Mannen vonden Casanova trouwens vaak afstotelijk, overdreven en gemaakt. ‘Ik vond het vooral een domkop,’ schreef de biograaf James Boswell nadat ze elkaar hadden ontmoet.² En de Venetiaanse toneelschrijver Pietro Chiari, een bittere rivaal, beschreef hem zo: ‘Hij is een fat, vol van zich-

* Het woord *bautta* (of *baùta* in de standaardtaal) wordt dikwijls ten onrechte gebruikt voor alleen het masker. De *bautta* is echter een volledig kostuum bestaande uit het starre witte masker (*larva*), de zwarte driekantige hoed (*tricornino*) en de donkere schoudermantel (*tabarro*). (noot van de vert.)

zelf, een opgeblazen ijdeltuit, die zich wild gesticulerend overal mee bemoeit.' Maar vrouwen bleken zeer gevoelig voor zijn charmes, attenties en wakkere verstand. Hoewel hij het niet graag toegaf, was Casanova meer dan hetero; hij voelde zich aangetrokken tot mannen verkleed als vrouwen, en vrouwen verkleed als mannen. Alles aan hem was dubbelzinnig en 'tweeslachtig', wat hem even verontrustend als charmant maakte.

Volgens zijn eigen telling sloiep hij met 122 vrouwen, en misschien met een paar mannen. In een samenleving waarin alles draaide om plezier, overdaad en uitspattingen schiepte menige Venetiaan op over zijn veroveringen, maar in tegenstelling tot die andere libertijnen legde Casanova zijn wapenfeiten vast tot in de fijnste details, vaak in levendige, soms pornografische details. In deze *Kamasutra* van Venetië onthult hij met verbluffende nauwkeurigheid een optreden dat een heel leven beslaat, met smaak genietend van zijn slippertjes, veroveringen, tegenslagen en vleselijke geneugten. Als om wraak te nemen op het gebrek aan status bij zijn geboorte, begeeft hij zich op een levenslange queeste om dit onrecht teniet te doen, en wel door zich als dekhengst te profileren. Hij gebruikt seks als een 'klassevernietigingswapen' en verwekte acht onwettige kinderen bij acht verschillende vrouwen. Met geen van hen heeft hij ooit willen trouwen. Nu eens gedroeg hij zich als een schoft, dan weer als een genie. Hij was het archetypische foute vriendje: onweerstaanbaar, gevaarlijk, amoreel. Casanova was niet de enige toegewijde hedonist van zijn tijd, niet de meest briljante literator en ook beslist niet de enige schurk; het unieke aan hem is dat hij die drie rollen tegelijk, ten volle en met *gusto* speelde.

Hoewel zijn plaats in de geschiedenis van de zinnelijkheid en de kunst van het liefdesspel verzekerd is, komt het voor velen als een verrassing dat Casanova een persoon van vlees en bloed was, een prominente verlichtingsfiguur. Zijn twaalfdelige *Histoire de ma vie*, geschreven in het Frans, is de belangrijkste bron van informatie over zijn leven en schetst een caleidoscopisch beeld van zijn tijd. De 3700 bladzijden, geschreven in Casanova's fraaie en regelmatige handschrift, bevinden zich in de Bibliothèque Nationale de France (BNF) in Parijs. Het betreft een recente aanwinst. Nadat een Franse commissie het werk in 2010 had aangemerkt als *trésor national* – een cultuuruiting van cruciaal belang voor het Franse erfgoed – betaalde de BNF dat jaar zeven miljoen euro om het manuscript te verwerven: de duurste aankoop in de geschiedenis van de bibliotheek. De aartsijdeltuit Casanova zou trots als een pauw zijn geweest op deze bevestiging van zijn

centrale plaats in de Franse letteren en het intellectuele leven van de achttiende eeuw.

Als dit epos van verleiding, spionage en arrivisme tijdens zijn leven was gepubliceerd, zou het zijn tijdgenoten hebben geschokt en het leven en de goede naam hebben gecompromitteerd van vooraanstaande Venetianen en andere belangrijke personen wier zwaktes en escapades ons nu zoveel leesplezier bezorgen. Seksuele overschrijdingen, zelfs de verleiding van zijn buitenechtelijke dochter, bij wie Casanova mogelijk een kind heeft verwekt – dat zo dus tegelijkertijd zoon en kleinzoon was – werden hierin onthuld aan een wereld die al even streng gereglementeerd als amoreel was.

Casanova publiceerde veel gedurende zijn leven. Hij voltooide een vijfdelige sciencefictionroman en een eveneens meerdelige geschiedenis van Polen. Hij vertaalde de *Ilias* in het Italiaans; componeerde vierhonderd gedichten en zette een hele polemieek op om Voltaire dwars te zitten. Daarnaast schreef hij bijna tweeduizend brieven over alle onderwerpen die in zijn hoofd opkwamen en ook liet hij nog eens drieduizend bladzijden aan onvoltooide literaire projecten na. En dat terwijl hij ondertussen de vurigste liefdesgeschiedenissen en meest doorwrochte intriges beleefde. Hyperseksueel, jazeker, maar ook hyperliterair.

Bijgeloof vierde hoogtij in het Venetië van Casanova. Men geloofde dat mensen door toedoen van magie en van de duivel verdwaalden in de wirwar van straatjes en kanalen, en zelfs gek werden. Venetianen geloofden heilig in het bestaan van geesten. Tot op de dag van vandaag vind je Venetianen die zweren dat ze de aanwezigheid van overledenen voelen en hun stemmen horen wanneer ze hun vingertoppen tegen de gevel van een huis plaatsen.

De Republiek spreidde zich uit over 118 eilandjes in een lagune waar zich in de vijfde en zesde eeuw wanhopige vluchtelingen vestigden uit Rome, Padua en andere steden die werden geplunderd door Hunnen en Longobarden. In hun verzet tegen prelaten en krijgsheren verkozen de Venetianen in 726 n.C. hun eerste doge – van het Latijnse *dux*, 'leider'. Venetië is dan nog in naam onderdeel van het Byzantijnse Rijk, maar feitelijk autonoom. In 828 ontvreemdden Venetiaanse kooplieden relieken van Marcus de Evangelist uit Alexandrië en brachten die naar Venetië, naar

La Serenissima,* waar ze tot op heden worden vereerd en bewaard in de San Marcobasiliek, het geestelijk middelpunt van de stad.

Buiten de Lagune van Venetië krijgt halverwege de achttiende eeuw in heel West-Europa de verlichtingsgedachte – die zich sterk maakt voor sociale hervormingen, de bevordering van kennis en ook voor seksuele vrijheid – vaste voet aan de grond. De Venetianen blijven invloeden van buitenaf echter koppig van de hand wijzen. De ontwikkelde, meer talen beheersende Casanova leverde kritiek op Voltaire en Rousseau, twee van de belangrijkste figuren van de Verlichting. Toch kan het Casanova geweest zijn op wie Voltaire doelde toen hij in 1770 verkondigde dat het volmaakte de vijand van het goede is. Als er iemand niet perfect was, dan Casanova wel; zijn boodschap is er een die de genietingen van seksuele verkenningen prijst als het pad naar zelfontplooiing en verlichting. Ondanks dat bleef hij de aloude, vertrouwde en corrupte orde trouw; hij verkoos de opwinding van de ontsnapping boven de verantwoordelijkheid van de vrijheid. Hij geloofde vroom in God en beklaagde degenen die dat niet deden. Maar als libertijn, vrijmetselaar, epicurist en kabbala-adept probeerde hij altijd de Venetiaanse normen en waarden te doorbreken ter verheerlijking van het individu en diens seksualiteit. Hij geloofde graag, en wel in alles wat op zijn pad kwam: godsdienst, filosofie, magie, wetenschap en vooral liefde. Aan het tijdperk van de Verlichting voegde hij seks en nog meer seks toe. Schaamteloos buitte hij vrouwen uit en tegelijkertijd gaf hij zich totaal over aan de vrouwen die hij bezat. ‘Ik verover niet, ik geef me over,’ legde hij uit. Hij verheerlijkte vrouwen op een wijze die de rede tart. Elke liefdesgeschiedenis was voor hem een ontmoeting tussen de ziel en het verstand, een glimp van de eeuwigheid en de vervoering.

* La Serenissima (‘de meest doorluchtige’) is de eeuwenoude bijnaam van Venetië. ‘Serenissimo’ was een eretitel voor vorsten, ook voor de doge, maar het epitheton ging al in de twaalfde eeuw gelden voor de Republiek zelf. (noot van de vert.)

Boek I

V E N E T I È

Zanetta

De eerste van alle vrouwen in het leven van Giacomo Casanova was zijn al even flamboyante als ongrijpbare moeder, Zanetta Farussi. Bij het publiek was ze vooral bekend onder haar toneelnaam, La Buranella, een eerbetoon aan haar geboorteplek in de Venetiaanse lagune: het vrolijke miniatuureiland Burano, waar alle huizen in een eigen tint zijn geschilderd – pimpelpaars, blauwgroen, kanariegeel, appelgroen, vuurrood en allerlei andere wonderlijke en felle kleuren. Van haar moet Casanova die bedrieglijke mengeling van spitsvondigheid, grilligheid en hang naar misleiding hebben geërfd.

Als dochter van een schoenlapper³ vormde Zanetta zichzelf om tot een gevierde actrice en courtesane, de heldin van een sprookje voor volwassenen. Ze kwam ter wereld op 27 augustus 1707 als de buitenechtelijke dochter van Girolamo Farussi en de weduwe Marzia Baldissara, en werd gedoopt op 4 september in de San Giacomo dell’Orio in het centrum van Venetië. Enkele maanden later vestigde het kleine gezin zich in de parochie San Simeone Grande, waar haar vader en moeder op 31 januari 1709 trouwden. Daarna verhuisden ze opnieuw, ditmaal naar de Calle delle Muneghe, een druk en lawaaiig straatje in de parochie San Samuele.

Die winter was in heel Europa naar verluidt de koudste van de christelijke jaartelling.⁴ De Lagune van Venetië was één blok ijs. Het vee stierf in de schuren, loofbomen spleten open door de kou en reizigers vrozen onderweg dood. Hongersnood heerste alom. Zoals altijd wisten de Venetianen zich erdoorheen te slaan. Een groot deel van de theatergekke Venetiaanse bevolking vond in die tijd werk als kapper, ouvreuse, zang- of acteercoach, toneelknecht of belichter. Hun gelederen werden nog aange-

vuld met artiestenvlooiën en groupies, parasieten en pseudoacteurs. Tooneel-schrijvers die snakten naar aandacht lazen hun scenario's voor aan onverschillige toehoorders en stille bewonderaars van actrices wrongen zich in allerlei bochten om maar een glimp van hun idolen op te vangen. Ook de jonge advocaat Carlo Goldoni waagde zijn kans en begon Griekse en Romeinse komedies voor toneel te bewerken, en hij zou de geïmproviseerde gooi-en-smijtkomedie, bekend als de *commedia dell'arte*, volledig hervormen.⁵ Het publiek was zeer vertrouwd met de vaste personages – zoals Pantalone, Pulcinella en Colombina – en hun dwaze fratsen en gewoonten. Iedereen wist wat Harlekijn ging zeggen voordat de woorden zijn mond verlieten, vandaar dat Goldoni de personages nieuwe woorden gaf. Acteurs begonnen na verloop van tijd te vertrouwen op zijn dialogen en regieaanwijzingen. Om de honger bij het publiek naar nieuwe stukken te stillen, flanst hij zijn scenario's soms in een paar dagen tijd in elkaar. Van auteursrechten en royalty's was geen sprake. Toen Goldoni in één seizoen tijd zijn theaterdirecteur maar liefst zestien avondvullende komedies had bezorgd, hoefde hij niet te rekenen op een bonus voor zijn inspanningen – 'Geen cent boven zijn salaris over dat jaar, helemaal niets.' Lof oogstte hij wel, en in ruime mate bovendien, maar hij stelde: 'Om te leven heeft een mens meer nodig dan roem.'

In deze bruisende en gistende wereld werd de jonge acteur Gaetano Casanova verliefd op een actrice die bekend was onder de naam La Fragoletta – 'Aardbeitje' –, maar in werkelijkheid heette deze wellustige dame Giovanna Benozzi. Rond 1713 verliet Gaetano zijn geboortestad Parma om zich bij haar te voegen in Venetië, waar ze de leiding had over twee theaters – San Luca en San Samuele – namens de machtige dynastie van de Grimani's. Veel later beweerde Giacomo dat hij had gehoord dat Gaetano, zijn vader, zijn carrière was begonnen als danser en pas later was gaan toneel spelen. 'Meer nog dan om zijn talent werd hij gewaardeerd om zijn recht-schappen levensopvattingen,' schrijft hij⁶ – een tactvolle manier om te zeggen dat het vaderlief aan aanleg had ontbroken.*

* Voor de vertaling van de vele letterlijke citaten uit de memoires van Casanova – *L'Histoire de ma vie* – die de auteur in deze biografie heeft opgenomen heb-